

De Veldparelmoervlinder was in de Lage Landen ooit een vrij algemene verschijning. Tegenwoordig kan je de populaties van deze vliegende parels echter op de vingers van één hand tellen. Als je weet dat zijn voorname waardplant (Smalle weegbree) in de top 20 van de meest algemene planten staat, lijkt dit op zijn minst vreemd. Een fietstocht langs de Kempen- kanaalbermen bracht ons dichterbij een antwoord.

De parel van het schrale veld

De Veldparelmoervlinder (*Melitaea cinxia*) is een typische bewoner van droge, schrale, maar bloemrijke graslanden. Een houtkant of struweel zorgt voor een noodzakelijke beschutting.

Bij ons vliegt de soort in slechts één generatie van half mei tot half juni. In koelere streken als Zuid-Scandinavië en het eiland Wight (Groot-Brittannië) komen ze echter pas rond half juni uit de pop. De ei-afzet gebeurt bij voorkeur op de onderzijde van een liggend Smalle weegbreeblad in een relatief korte en schrale vegetatie. De eitjes worden niet afzonderlijk afgezet zoals de meeste andere dagvlinders doen, maar in groepen van 50 tot 200 samen. Op een rijkere bodem wordt Smalle weegbree groter en richten de bladeren zich op (Weeda, 1988), waardoor de plant niet meer geschikt blijkt voor de Veldparelmoervlinder. Tot aan de overwintering blijven de rupsen gezellig samen in zelfgesponnen nesten tussen de bladeren van de voedselplanten. Regelmatig zie je ze zonnen op de buitenzijde van dit spinsel. Na de overwintering gaat elke rups zijn eigen weg om op de bodem te verpoppen. Zowat half mei zijn de Veldparelmoervlinders dan opnieuw in al hun pracht te bewonderen.

Het kan verkeren...

In Vlaanderen was de Veldparelmoervlinder vooral te vinden op de snel opwar-

mende en voedselarme zandgrond van de Kempen (zie verspreidingskaartjes op bladzijde 8). Oorspronkelijk vloog deze vlinder waarschijnlijk op schrale of voedselarme vegetaties in en nabij open bossen. Het kleinschalige landbouwschap, met kleine, bloemrijke akkers en graslanden omzoomd door brede houtwallen, bood tot halverwege deze eeuw (1950-1960) een aanvaardbaar alternatief.

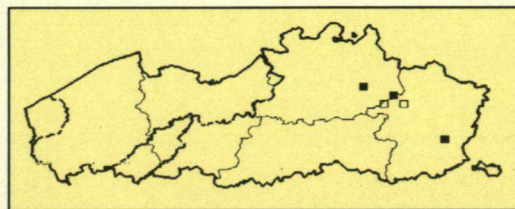
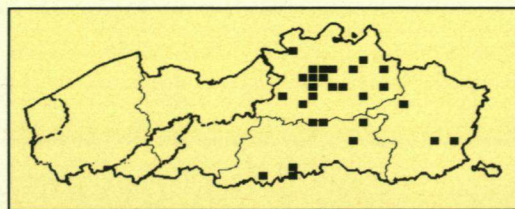
De laatste decennia zijn echter zwarte bladzijden in de geschiedenis van de Veldparelmoervlinder. In de Lage Landen krompen zowel de verspreiding als de aantallen drastisch in tot slechts drie actuele populaties in Vlaanderen en één in Nederland. In Wallonië was hij eveneens vrij algemeen, maar na 1980 zijn er alleen nog sporadische meldingen uit het uiterste zuiden van Wallonië (Goffart et al., 1993). De fenomenale achteruitgang van de Veldparelmoervlinder beperkt zich trouwens niet tot de Benelux, maar geldt voor heel Noordwest-Europa (Hanski et al., 1994).

De Laatste der Veldparelmoervlinders

Twee van de resterende Vlaamse populaties vinden we op Kempense kanaalbermen. Een derde, kleine populatie bevindt zich in een natuurtuin op een boog-scheut van het Kempisch Kanaal. Op het eerste gezicht lijken deze kanaalber-

tekst:
**Hans van
Dyck & Dirk
Maes**

Voorkomen van de Veldparelmoervlinder in Vlaanderen vóór 1990 (boven) en na 1990 (onder); de volle vierkanten duiden op de aanwezigheid van een populatie; de lege vierkanten zijn waarnemingen van zwervende exemplaren.

men eerder banale grazige stroken, maar als we er wat meer in detail naar kijken, merken we een aantal duidelijke parallellen met de vroegere leefgebieden. Het gaat om een zandige, snel opwarmende bodem met een vrij schrale vegetatie. Een ruim aanbod van Smalle weegbree en grote hoeveelheden, druk bezochte, Margrietten en Knoopkruid zijn eveneens aanwezig. De bermen, met een breedte van 10 tot 30 meter, worden bovendien begrensd door opgaande struiken met daarachter een bomenrij. De Dienst Scheepvaart staat in voor het beheer dat bestaat uit het maaien van een anderhalve meter brede strook naast het jaagpad en het verdelgen van distels.

Langs een kanaalberm in de Antwerpse Kempen wordt vanaf 1994 een monitoringroute gewandeld, waarop zowel de vlinders als de rupsen werden geteld. Deze Parelmoerroute leverde een telling op van niet minder dan 143 adulten en 723 rupsen van de Veldparelmoervlinder. De vliegtijd lag in 1994 tussen 18 mei en 18 juni met een piek van 80 individuen eind mei. Voorts viel het op dat

het grootste deel van de rupsen niet in die secties vertoefde waar het gros van de vlinders geteld werd. Sommige secties waren immers rijk aan jonge weegbreebladeren en dus aantrekkelijk voor de rupsen, terwijl andere delen van de route meer bloemen, en dan ook de meeste volwassen vlinders, herbergden. Het feit dat geschikte waard- en nectarplanten niet steeds samen voorkomen, wordt wel vaker bij dagvlindersoorten vastgesteld. De kanaalbermen in de Kempen zijn overigens niet alleen voor de Veldparelmoervlinder een belangrijk 'refugium', ook andere typische graslandsoorten als het Icarusblauwtje en vooral het Hooibeestje komen tegenwoordig bijna alleen nog in grote aantallen voor op dergelijke schrale bermen.

Een schrale kans op verbetering

Of de Veldparelmoervlinder in de loop van de komende jaren nieuwe plaatsen zal bevolken blijft een open vraag. De huidige toestand met slechts enkele kleine, geïsoleerde populaties betekent een onzekere toekomst voor de Veldparelmoervlinder. Een netwerk van meerdere (kleine), nabije populaties (de zogenaamde metapopulatie, zie vorige nummer Vlinders blz. 7) biedt al heel wat meer kansen om langer te overleven (Hanski & Thomas, 1994). Voor een duurzaam behoud is echter een geheel van zo'n tien populaties nog te weinig en twintig misschien net genoeg (Thomas, 1995).

Vermoedelijk zijn nog meer zones van de Kempense kanaalbermen geschikt als leefgebied. Waarom de Veldparelmoervlinder dan niet op meer plekken voorkomt, blijft onduidelijk. Dat de bevolkte berm, waar de vlinders geteld worden,

Een Kempense kanaalberm waarop meer dan honderd Veldparelmoervlinders werden geteld.

foto: Hans van Dyck

een stuk breder is en daardoor niet elk jaar volledig wordt gemaaid, lijkt ons een belangrijk gegeven. In de rest van het moderne landschap is het echter flink zoeken naar een schraal, bloemrijk grasland. De laatste relictten hiervan moeten we tegenwoordig gaan zoeken in natuurreservaten en op militaire domeinen. Ook daar baart de alomtegenwoordige vermessing aanzienlijke problemen om het schrale karakter van de vegetaties te behouden. Met een landelijk (Nederlands) jaargemiddelde van maar liefst 50 kg stikstofneerslag per ha (Van der Aart et al., 1988) lijkt verschralingsbeheer inderdaad meer op 'dweilen met de kraan open'.

Dit alles toont duidelijk aan dat we dagvlinderbescherming niet mogen loskoppelen van de zorg voor een betere algemene milieukwaliteit. Het inrichten van geschikte gebieden nabij de bestaande populaties is noodzakelijk om een lokaal netwerk van populaties te verkrijgen. Dat de Veldparelmoervlinder mobiel genoeg is om op eigen houtje andere, geschikte gebieden te bereiken blijkt uit de waarnemingen van geïsoleerde vlinders in de wijde omgeving (tot zelfs 10 km verder) van deze getelde populatie. Voor een effectieve bescherming op lange termijn is een strengere milieubeleid inzake bemesting onontbeerlijk, iets wat uiteraard niet alleen geldt voor het behoud van deze parelmoervlinder en zijn biotopen.

In het vliegseizoen van 1995 zullen we samen met onze Nederlandse collega's nauwgezet de plaatsen waar de Veldparelmoervlinder nog voorkomt, onderzoeken. Die gegevens moeten ons meer ecologisch inzicht verschaffen, en pas dan kunnen we maatregelen voorstellen om nieuwe locaties meer geschikt te maken voor een spontane herkolonisatie. Bovendien zal de Vlaamse Vlinderwerkgroep een team van medewerkers op de fiets trachten te krijgen om zo alle Kempense kanaalbermen grondig te inventariseren. Misschien vinden we dan toch nog enkele nieuwe plaatsen waar moeder natuur één van haar fraaiste parels laat bewonderen. Wordt hopelijk vervolgd...

Dank je wel

We bedanken de medewerkers van de Vlaamse Vlinderwerkgroep, en in het bijzonder Carina van Steenwinckel, voor het vrijwillig verzamelen van de gedetailleerde gegevens op het terrein.

Literatuur

Aart, P.J.M. van der, R. Aerts, R. Bobbink, H.F.G. van Dijk & W. Koerselman, 1988. De invloed van vermessing op terrestrische ecosystemen. *Landschap*, 4: 253-269.

Goffart, P., M. Baguette & B. de Bast, 1993. La situation des Lépidoptères Ropalocères en Wallonie ou Que sont nos papillons devenus? *Bulletin & Annales de la Société royale belge d'Entomologie*, 128: 355-392.

Hanski, I., M. Kuussaari & M. Nieminen, 1994. Metapopulation structure and migration in the butterfly *Melitaea cinxia*. *Ecology*, 75: 747-762.

Hanski, I. & C.D. Thomas, 1994. Metapopulation dynamics and conservation: a spatially explicit model applied to butterflies. *Biological Conservation*, 68: 167-180.

Thomas, C.D., 1995. Ecology and conservation of butterfly metapopulations in the fragmented British landscape. In *Ecology and Conservation of Butterflies* (Ed. A.S. Pullin), Chapman & Hall, London.

Weeda, E.J., 1988. Nederlandse Oekologische Flora - Wilde planten en hun relaties 3. Een uitgave van het IVN i.s.m. de VARA en de VEWIN.

Summary

The Glanville Fritillary (*Melitaea cinxia*) used to be a relatively common butterfly in both the Netherlands and Belgium. The species occurred mainly on dry, nutrient poor and flowery grasslands in open woodlands and in the traditional agricultural landscape till the 1950s. Recent data show that there is only one population left in the Netherlands, a few in the Belgian Campine and an uncertain occurrence in the extreme south of Belgium. The main threat is the loss of suitable habitat. The main, but small populations in Flanders live on unprotected small canal borders. Atmospheric deposition of nitrogen causes enrichment of the last potentially suitable grasslands in nature reserves and military areas.